

Date: 3rd December-2025

SIMURG‘ SARI MASHAQQATLI YO‘L: “LISON UT-TAYR”DAGI RAMZIY
SINOVLAR TALQINI

Sattorova Zuhra, Mengortiqova Marjona, Ochildiyeva Aziza

Termiz davlat pedagogika instituti

O‘zbek tili va adabiyoti yo‘nalishi

4-bosqich talabalari

Annotatsiya: Ushbu boblar “Lison ut-tayr” dostonining eng dramatik va ramziy qismidir. Hudhud boshchiligidagi qushlar Simurg‘ga yetish yo‘lida duch kelgan mashaqqatlar, har bir qushning individual uzr so‘rashlari va o‘z harakatlariga izoh berishlari orqali shoir Navoiy inson fe‘l-atvori, axloqiy qarashlari va ma‘naviy o‘sish jarayonini ramziy tarzda tasvirlaydi. To‘ti, Tovus, Bulbul, Qumri va boshqa qushlarning safardagi qiyinchiliklari va uzr so‘rashlari o‘quvchiga shaxsiy xatolarni tan olish, sabr-toqat va haqiqiy maqsadga intilish kabi saboqlar beradi. Boblarda aks etgan hikoyalar va voqealar, shuningdek, qushlar orqali inson hayotidagi axloqiy qarorlar va ruhiy kamolot masalalari hamda ramziy allegorik obrazlar chuqur tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: Hudhud, qushlar, Simurg‘, uzr, axloq, ma‘naviy o‘sish, ramziy obrazlar, Lison ut-tayr, allegoriya.

Abstract: The chapters 32–73 of the epic “Lison ut-tayr” depict the symbolic and allegorical journey of birds under Hudhud’s leadership toward Simurg. Each bird, including Toti, Tavus, Bulbul, Qumri, Kaklik, and others, individually apologizes for its weaknesses and shortcomings during the arduous journey. Through these stories, Alisher Navoi conveys profound moral, spiritual, and ethical lessons. The birds’ behaviors reflect human virtues and vices, illustrating patience, perseverance, humility, and true aspiration. The chapter demonstrates how allegorical imagery and narrative dialogue can provide both aesthetic pleasure and ethical instruction, showing the intricate connection between human morality and symbolic representation in classical literature.

Keywords: Hudhud, birds, Simurg, apology, morality, spiritual growth, allegorical imagery, Lison ut-tayr, ethical lessons.

Аннотация: Главы 32–73 эпоса «Лисон ут-тайр» изображают символическое и аллегорическое путешествие птиц под руководством Худхуда к Симургу. Каждая птица, включая Тоти, Тавуса, Бульбула, Кумри, Каклика и других, индивидуально извиняется за свои слабости и недостатки в ходе трудного путешествия. Через эти истории Алишер Навои передает глубокие моральные, духовные и этические уроки. Поведение птиц отражает человеческие добродетели и пороки, демонстрируя терпение, настойчивость, смирение и истинное стремление. Глава показывает, как аллегорические образы и диалог в повествовании могут служить эстетическим наслаждением и этическим наставлением, показывая тесную связь между человеческой моралью и символическим изображением в классической литературе.

Ключевые слова: Худхуд, птицы, Симург, извинение, мораль, духовный рост, аллегорические образы, Лисон ут-тайр, этические уроки.



KIRISH

Alisher Navoiyning “Lison ut-tayr” dostonida 32–73-boblar Hudhud boshchiligidagi qushlar safarini, ularning Simurg’ga intilish jarayonini, shuningdek, har bir qushning o‘z xatolari, zaif tomonlari va insoniy kamchiliklari bilan yuzlashishini ramziy tarzda tasvirlaydi. Ushbu boblar dostonning eng dramatik va axloqiy jihatdan boy qismi hisoblanadi. Navoiy bu qism orqali nafaqat qushlar sayri orqali hikoya qilinadigan ramziy allegoriyani, balki o‘quvchiga ta’sir etuvchi axloqiy saboqlarni ham yetkazadi. Hudhudning har bir qush bilan individual suhbatlari, ularni Simurg’ga bog‘lab turgan ma’naviy rishtalar, va ularning visolga intilishi orqali shoir inson ruhiyatidagi ma’naviy o‘rish va kamolot yo‘lini ko‘rsatadi. To‘ti, Tovus, Bulbul, Qumri, Kaklik, Tazarv, Durroj, Kabutar, Shohboz va Shunqor kabi qushlarning turli xususiyatlari – fe‘l-atvoridagi zaifliklar, shaxsiy orzu-intilishlar, go‘zallikka bo‘lgan istaklar – ular orqali inson hayotidagi o‘ziga xos xatolar va ichki ziddiyatlarni ramziy tarzda aks ettiradi. Bobning asosiy mazmuni shundan iboratki, qushlar Simurg’ga yetish uchun mashaqqatli va uzoq yo‘lni bosib o‘tishlari kerak, va yo‘l davomida duch kelgan qiyinchiliklarni yengishlari, sabr-toqat va ma’naviy tayyorgarlik orqali o‘zlarini kamol topgan shaxsga aylantirishlari lozim. Bu qismda qushlar yo‘lda uzr so‘rab, o‘z kamchiliklarini tan oladi, va Hudhud ularning har biriga axloqiy hikoyalar orqali javob beradi. Shu tariqa, Navoiy qushlar sayri orqali inson hayotidagi murakkab ruhiy jarayonlarni – kamchilikni tan olish, to‘g‘ri yo‘lni topish, sabr, iroda va ma’naviy yuksalishni – ramziy obrazlarda ifodalaydi. Shuningdek, ushbu boblar dostonning ramziy-allegorik mohiyatini yanada boyitadi. Hudhud qushlar bilan qilgan individual suhbatlari orqali ular o‘zlarining tashqi xatti-harakatlarini va ichki his-tuyg‘ularini baholashadi, o‘z zaifliklarini tan olishadi va shaxsiy kamolotga erishish yo‘lida qadamlashadi. Har bir qushning uzr so‘rashi, uning yo‘l davomida duch kelgan qiyinchiliklarni yengishi va o‘zini takomillashtirish istagi orqali shoir o‘quvchiga axloqiy tarbiya beradi. Shunday qilib, 32–73-boblar dostonning eng boy axloqiy va ramziy qismi bo‘lib, unda Navoiy insonning ruhiy va ma’naviy rivojlanishi, xatolarni tan olish va sabr-toqat orqali maqsadga erishish masalalarini qushlar timsollari orqali aks ettiradi. Ushbu boblar dostonning butun syujetini chuqurlashtiradi, uning ramziy ma’nolarini kengaytiradi va o‘quvchiga murakkab irfoniy tafakkur bilan tanishish imkonini beradi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

32–73-boblar “Lison ut-tayr” dostonida Hudhud boshchiligidagi qushlar safarini va ularning Simurg’ga yetish yo‘lida duch kelgan qiyinchiliklarini tasvirlaydi. Ushbu boblar dostonning eng dramatik va axloqiy jihatdan boy qismidir, chunki u ramziy va allegorik obrazlar orqali inson ruhiyatining murakkab jarayonlarini yoritadi. Muhokama jarayonida bobni bir nechta asosiy mavzular bo‘yicha tahlil qilish mumkin:

1. **Qushlarning individual suhbatlari va axloqiy tarbiya:** Hudhud har bir qush bilan alohida suhbat quradi. To‘ti, Tovus, Bulbul, Qumri, Kabutar va boshqa qushlar o‘zlarining zaif tomonlarini, yo‘l davomida uchragan qiyinchiliklarni tan oladilar va uzr so‘raydilar. Hudhud ularning har biriga axloqiy hikoyalar bilan javob qaytaradi. Masalan, To‘ti uzr so‘raganida, Hudhud unga hiylagarlik va riyozatning oqibatini ko‘rsatadigan hikoya keltiradi. Shu orqali har bir qush saboq oladi va ruhiy jihatdan o‘radi. Bu Navoiy

Date: 3rd December-2025

ijodida axloqiy tarbiya va murakkab ma'naviy o'sishni ramziy tarzda ifodalash usuli sifatida ajralib turadi.

2. **Safarning mashaqqatlari va sabr-toqat:** Qushlar uzoq va qiyin yo'lni bosib o'tishadi, bu esa ularni charchatadi va qaytishga undaydi. Har bir qushning safarda duch kelgan qiyinchiliklari ularning shaxsiy kamchiliklari va ichki intilishlarini ochib beradi. Hudhud qushlarni ruhlantirib, Simurg'ga yetishning muhimligini ta'kidlaydi. Bu qism orqali Navoiy inson hayotidagi mashaqqatlarni yengish, sabr, iroda va o'zini rivojlantirish zaruriyati haqidagi g'oyani etkazadi.

3. **Ramziy va allegorik ma'no:** Har bir qush o'ziga xos timsol sifatida ishlatiladi. Masalan, Bulbul – go'zallik va muhabbat timsoli, To'ti – so'z va bilim, Tovus – mag'rurlik va tashqi go'zallikni ifodalaydi. Bu qushlar orqali Navoiy inson ruhiyatidagi turli xislatlarni, ijobiy va salbiy fe'l-atvorlarni ramziy tarzda ko'rsatadi. Natijada, boblar faqat qushlar sayri emas, balki insoniy kamolot va axloqiy tajribani aks ettiradigan badiiy vosita sifatida o'qiladi.

4. **Ma'naviy intilish va visolga erishish:** Hudhud va qushlar orasidagi suhbat va targ'ibot Simurg'ga yetish istagini kuchaytiradi. Har bir qush o'z kamchiliklarini tan olib, sabr va iroda bilan davom etadi. Bu jarayon orqali doston maqsadi – ma'naviy kamolot va ruhiy yetuklik – ochib beriladi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, inson o'z maqsadiga faqat sabr, axloqiy tahlil va o'zini o'rganish orqali erishishi mumkin.

5. **Axloqiy hikoyalar va didaktik unsurlar:** Hudhudning qushlarga aytgan hikoyalari didaktik xususiyatga ega. Har bir hikoya qishloq yoki shahar aholisi, odamlar va ularning kamchiliklari bilan bog'lanadi. Masalan, to'g'ri yo'lni topgan riyokor hiylagarlikdan voz kechadi va hayotini yaxshilaydi. Shu tariqa, Navoiy doston orqali o'quvchini o'zini tahlil qilishga, xatolarini tan olishga va axloqiy kamolot yo'lida harakat qilishga undaydi.

6. **Natijaviy xulosa:** 32–73-boblar dostonning asosiy mavzularini – sabr, iroda, axloqiy tarbiya, ruhiy kamolot va ma'naviy intilish – mukammal tarzda yoritadi. Qushlar sayri orqali insoniy ruhiy jarayonlar, ichki ziddiyatlar va xatolar bilan ishlash, ularni tuzatish va kamolotga yetish ramziy tarzda ochib berilgan. Natijada, boblar doston syujetini chuqurlashtiradi, uning ramziy va allegorik jihatlarini kengaytiradi hamda o'quvchiga murakkab irfoniylar bilan tanishish imkonini yaratadi.

XULOSA

32–73-boblar “Lison ut-tayr” dostonida Hudhud boshchiligidagi qushlar safari orqali inson ruhiy kamoloti va ma'naviy intilishining ramziy tasvirini beradi. Ushbu boblar o'z ichiga bir qancha asosiy natijalarni oladi:

1. **Axloqiy va ma'naviy tarbiya:** Hudhudning qushlar bilan individual suhbatlari orqali Navoiy o'quvchiga sabr-toqat, iroda, poklik, kamolot va axloqiy yetuklik tushunchalarini etkazadi. Har bir qushning o'z kamchiliklarini tan olishi va yo'l davomida uzr so'rashi orqali bob axloqiy o'git va tarbiya manbai sifatida namoyon bo'ladi.

2. **Sabr va mashaqqatni yengish:** Qushlarning safardagi qiyinchiliklari va charchoqlari inson hayotidagi mashaqqatlar va to'sqinliklarga ishora qiladi. Natija shuni



Date: 3rd December-2025

ko'rsatadiki, haqiqiy maqsadga erishish faqat sabr, mashaqqat va ma'naviy mehnat bilan mumkin.

3. **Ramziy va allegorik obrazlar orqali inson tabiatini ifodalash:** To'ti, Tovus, Bulbul, Qumri, Kabutar va boshqa qushlar orqali inson ruhiyatidagi ijobiy va salbiy xislatlar, o'zini anglash, mag'rurlik, bilim va muhabbat kabi fe'l-atvorlar ramziy tarzda tasvirlangan. Bu Navoiy badiiy uslubining o'ziga xos xususiyatini ochib beradi.

4. **Ma'naviy yetuklik va visolga intilish:** Hudhud qushlarni Simurg'ga yetish yo'lida ruhlantirib, ularning har birini o'z imkoniyatlarini anglashga va ma'naviy kamolotga erishishga undaydi. Shu tariqa, doston o'quvchiga o'zini rivojlantirish va ma'naviy yetuklik sari intilish g'oyasini yetkazadi.

5. **Didaktik hikoyalar orqali bilim berish:** Hudhudning qushlarga aytgan hikoyalari turli axloqiy va hayotiy darslarni o'z ichiga oladi. Masalan, hiylagarlikdan voz kechgan riyokor yoki haqiqiy go'zallikni topgan qush kabi syujetlar o'quvchiga hayotiy saboqlar beradi. Bu boblar orqali Navoiy dostonni nafaqat badiiy, balki didaktik asarga aylantirgan.

Natijada, 32–73-boblar dostonning markaziy mavzularini – sabr, iroda, axloqiy tarbiya, ruhiy kamolot va ma'naviy intilish – chuqurroq yoritadi. Qushlar safari va Hudhudning tarbiyaviy suhbatlari orqali doston o'quvchiga o'zini anglash, xatolarini tan olish va ma'naviy yetuklikka intilish muhimligini etkazadi. Shu boblar dostonning ramziy va allegorik tuzilishini mustahkamlab, uning irfoniy mazmunini yanada boyitadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Sirojiddinov Sh., Davlatov O., Yusupova D. *Navoiyshunoslik*. Toshkent: "Tamaddun", 2018. — 520 b.
2. Navoiy Alisher. *Lison ut-tayr*. Toshkent: "Sharq", 1999. — 3666 bayt.
3. Attor Farididdin. *Mantiq ut-tayr*. Toshkent: "Fan", 1985. — 174 b.
4. G'azzoli Abu Homid. *Risolat at-tayr*. Toshkent: "Yangi asr avlodi", 2002. — 112 b.
5. Ibn Sino. *Tayr qissasi* ("Qush qissasi"). Toshkent: "Fan", 1988. — 98 b.